

Bos- en natuurontwikkeling in Groningen

“Bos hoort helemaal niet in Groningen, er is hier nooit bos geweest en het moet er ook nooit komen. Bomen zijn lastig; al dat blad en die schaduw op het land. Je moet van je af kunnen kijken en in de verte d’Olle Grieze kunnen zien. Boerderijen heten niet voor niets “Ruimzicht” en “De Wijde Blik”. Groningen is voor de weidevogels en laat het hier maar eens lekker doorwaaien. Nee, bomen planten ze maar bij de burens in Drenthe”. Zo denken (sommige) Groningers over bos.

De andere kant van de medaille ziet er echter als volgt uit: Nederland heeft bijna het laagste percentage bos (8%) van de E.G. Groningen heeft met 1,2% zelfs nog minder dan Friesland! Elke Nederlander gebruikt per jaar 1 m³ hout (totaal 13 miljoen m³). Van die hoeveelheid hout wordt 92% geïmporteerd uit o.a. de tropen. Per jaar levert die import een tekort op onze betalingsbalans op van 1,5 miljard gulden. Na olie is dit de grootste negatieve post! We leveren dus 8% zelf, en dat moet volgens de regering (Meerjarenplan Bosbouw) in 40 jaar worden opgevoerd tot 25%. Daartoe moet dus het nodige geplant worden en wel in de vorm van 15.000 ha snelgroeiend productiebos, 10.000 ha wegbeplanting en 30.000 ha multifunctioneel bos.

Met bos kun je veel, het kan zeer uiteenlopende doelen dienen. Enkele voorbeelden:
Bos en beplanting t.b.v. recreatie-

projecten, in de vorm van dorpsbosjes, ter verfraaiing van het landschap of de gebouwde omgeving, of als middel om historische structuren te accentueren. Bos om in of bij te wonen of te werken (kwaliteitslocaties), om wegen en kanalen te begeleiden, om de overgang van stedelijke bebouwing naar het landschap te verzachten of om ontsierende terreinen mee in te pakken. Of hout als alternatief landbouwproduct. Bos kan ook een aanzienlijke bijdrage leveren aan de verbetering van de milieu-omstandigheden: bestrijding van winderosie, tot rust laten komen van de bodem (bodemvruchtbaarheid), bescherming van waterwingebieden en het opvangen en omzetten van de CO₂ - uitstoot.

Tot slot en dat is de relatie met de natuurontwikkeling, is het aanleggen van nieuw bos een middel om de ecologische infrastructuur te maken of te versterken.

De multifunctionele betekenis van bomen en bos

Voorals in Noordoost Nederland wordt de laatste tijd steeds meer gediscussieerd over productiebos, natuurbos, tijdelijke houtteelt op landbouwgronden en het multi-functionele karakter van permanente boscomplexen. Hoewel deze discussies er alle aanleiding toe geven, zou het in dit kader te ver voeren om in te gaan op alle overeenkomsten en verschillen tussen deze bossystemen in ecologisch, recreatief, productief en visueel opzicht. Mijns inziens worden de verschillen vaak te nadrukkelijk gepresenteerd: alsof een boom alleen maar m³ produceert, er alleen maar ecologisch verantwoord bijstaat of uitsluitend dient ter verfraaiing van het landschap.

In de meeste gevallen gaat het om een combinatie van zaken, waarbij je bijvoorbeeld door middel van de juiste keuze van de boomsoort, plantafstanden en -verbanden, menging van soorten of het wel of niet aanwezig zijn van een struiklaag de accenten wat kunt verleggen. Genoemde discussies ontaarden meestal in touwtrekkerij om het soort bos, de functie(s) die het zou moeten vervullen, hoe de accenten moeten liggen en of er überhaupt wel bos moet komen. Helaas heeft dit alles vaak tot resultaat dat uiteindelijk helemaal niet geplant wordt. En dat is nou net wat we ons (zie het tekort aan bos) absoluut niet kunnen permitteren. Elk bos, elke boom hebben we hard nodig om enerzijds een positieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van het welzijn van mens, plant en dier, en anderzijds ons geweldige houttekort terug te dringen.

En laten we ons daarom nu maar voorlopig geen zorgen maken over de voorkeur van bosvogels voor bepaalde boomsoorten, of een bos ergens wel of niet past, of wat de recreant er van vindt. Evenmin moeten we nu moeilijk doen of we te zijner tijd de bomen gewoon door ouderdom om zullen laten vallen of de m³'s op het juiste moment zullen oogsten. Laten we daarentegen maar zo snel mogelijk met plannen komen om te planten en die ook uitvoeren. Want vooral wanneer het nieuw aan te leggen bos betreft met een multifunctionele doelstelling (dus ruimte voor plant en dier, leverancier van hout en aantrekkelijk om naar te kijken en door te wandelen), mag je er vanuit gaan dat het team van bosontwerpers echt wel weet welk plan in welke situatie het beste past.

Kortom (met dank aan Loesje): “Bomen is zilver, planten is goud”.

■ Bos en beplantingen kunnen zeer uiteenlopende doelen dienen. (Foto: Directie Bos- en Landschapsbouw Utrecht)

■ Vooral wanneer wat extra aandacht besteed is aan boomsoorten keuze, plantverbanden, mengingen en het gebruik van randbeplanting, hoeft een productiebeplanting helemaal niet zo negatief beoordeeld te worden als vaak wordt gedaan. (Foto: Directie Bos- en Landschapsbouw Utrecht)

Houtteelt op landbouwgronden is een ander verhaal, dat niet in dit verband past. Waar, wat en hoe geplant wordt, is politiek bepaald en wordt gestuurd door het op dit moment zeer aantrekkelijke subsidie-instrumentarium. Er ontstaat daardoor een nieuw type landschap; het "subsidie-landschap". Op volstrekt willekeurige plekken verschijnen houtakkers die niets te maken hebben met de uitgangspunten die voor het ontwerpen van multifunctioneel bos gelden. Hoewel je je natuurlijk best voor kunt stellen dat ook deze pure productiebeplantingen een positieve bijdrage kunnen leveren aan de verschijningsvorm van het landschap en aan de leefruimte voor plant en dier. Vooral wanneer wat extra aandacht besteed is aan boomsoortenkeuze, plantverbanden, mengingen en het gebruik van randbeplanting, hoeft een dergelijke beplanting helemaal niet zo negatief beoordeeld te worden als vaak wordt gedaan.

Bos als bijdrage aan de Ecologische Hoofdstructuur en Natuurontwikkeling in Groningen

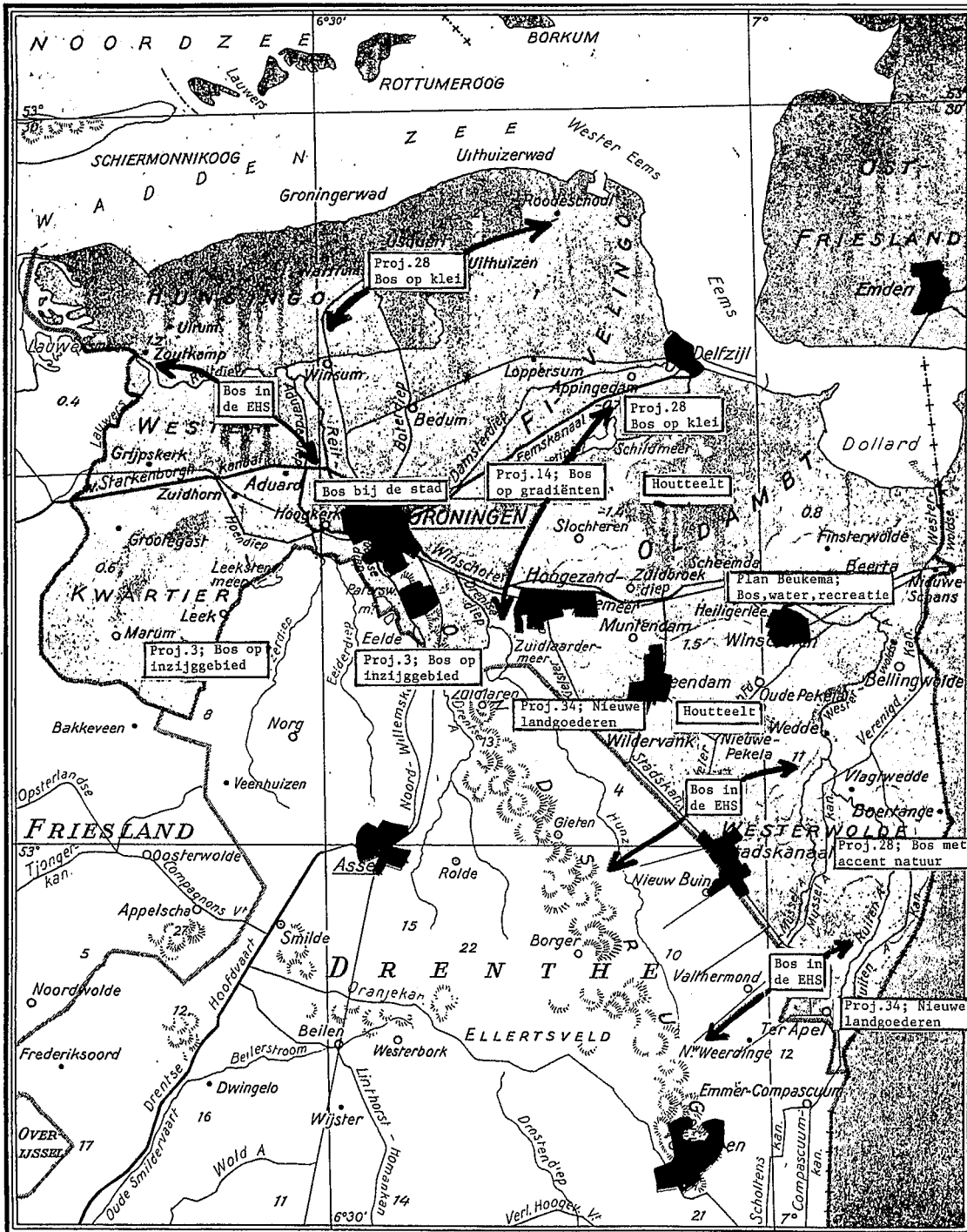
(Nieuw) bos en beplanting kun-

nen een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur (E.H.S.). In het Meerjarenplan Bosbouw (Regeringsbeslissing 1986) en het Natuurbeleidsplan (Regeringsbeslissing 1990) komt een aantal zaken aan de orde die in dat verband opgepakt zouden kunnen (en moeten) worden bij de planvorming in Groningen. Zo wordt in de beide nota's bijvoorbeeld gesproken over bos als buffer van kwetsbare natuurterreinen, uitbreiding met bos van op zich te kleine elementen om de voortplantings- en/of fourageergebieden te vergroten, bos en beplantingen om verbindingzone's tussen de verschillende eenheden te maken, de ontwikkeling van bos met hoofddoelstelling natuur of de aanleg van bos op de rijkere gronden (langs rivieren en beken of op kleigronden). In het Natuurbeleidsplan wordt een aantal projecten beschreven die concreet naar de Groninger situatie vertaald kunnen worden.

Enkele voorbeelden:

A. Project 3, Noord Drenthe benadrukt bijvoorbeeld de relatie met aangrenzende gebieden. De overgang van het Drents plateau

naar de omringende veen- en kleigebieden, het systeem van afwaterende beken, beekdalen, begeleidende beplantingen, hoge ruggen en lage veenweidegebieden geven vooral in geohydrologisch opzicht vele mogelijkheden voor natuurontwikkeling. En vooral op de hoger gelegen gronden, maar ook langs beken (houtwalbeken) en beekdalen kunnen bos en beplanting een waardevolle bijdrage leveren aan de totstandkoming van de E.H.S. Bovendien snijdt het mes aan twee kanten als daardoor op de hoger gelegen gronden de verrijking door mest of het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen teruggedrongen wordt. En ook de waterleidingmaatschappijen kunnen er hun voordeel mee doen als er bos geplant wordt op hun waterwinlocaties of (nog beter) op de inziggebieden. Naast natuurgebieden is namelijk niets zo milieuvriendelijk als bos en dat geldt ook voor tijdelijke productiebeplantingen, want hier worden geen meststoffen of bestrijdingsmiddelen gebruikt! Concreet liggen in dit project de mogelijkheden voor nieuw bos op de Hondsrug, op de lijn Eelde - Paterswolde - Hoogkerk en in het

zuidelijk gedeelte van het Zuidelijk Westerkwartier. Uiteraard wordt in dergelijke locaties gedacht aan multifunctioneel bos, waarbij de nadruk nabij de stad Groningen wat meer op de recreatie en in de omgeving van Leek en Marum op houtproductie zal liggen. Dat daarmee ook moge-

lijkheden voor natuurontwikkeling geboden worden, zal duidelijk zijn.

B. Project 28, Bossen spreekt over de aanleg van nieuw multifunctioneel bos en natuurbos. Er wordt vooral gepleit voor een zodanige locatiekeuze dat een bij-

drage geleverd wordt aan de E.H.S. Men zou in dit verband kunnen denken aan de relatie met het hierboven genoemde project Noord Drenthe, maar ook (en misschien wel vooral) Westerkwartier biedt grote mogelijkheden. Ook daar zijn beek(dal)systemen, hoge en lage gronden, inzijsge-

■ *Het landschap verandert, doch een totaal nieuwe toevoeging kan dienen als kristallisatiepunt voor ongekende natuurlijke ontwikkelingen. (Foto: ir. E. Luiten)*

■ *Door middel van het opschonen van wijken, het aanbrengen van een struikachtige beplanting langs de wijken zou een aantal routes uitgezet kunnen worden waarlangs plant en dier zich kunnen verplaatsen. (Foto: ir. E. Luiten)*

bieden en verschillen in bodemsamenstelling die een goed uitgangspunt vormen voor bufferen en/of vergroten van aanwezige natuurgebieden, koppeling van terreinen of het (zich laten) ontwikkelen van bos. En ook in deze gebieden wordt daardoor een bijdrage geleverd aan de landschappelijke en recreatieve aantrekkelijkheid. Afhankelijk van de situatie ter plaatse, de bodembouw en de grondwaterstand zal een keuze gemaakt moeten worden uit de verschillende boomsoorten. Alleen dan zal een optimale bosontwikkeling plaats kunnen vinden die aantrekkelijk is voor alle doelstellingen. Ook is Westerwolde geschikt voor ontwikkeling van puur natuurbos in wat grotere eenheden, vooral in verband met de genoemde variatie die zich hier en daar voordoet. Een combinatie met reeds aanwezige bos- en natuurterreinen (Smeerling o.a.) ligt daarbij voor de hand.

Voor nieuw bos op de rijkere gronden kan gedacht worden aan het kleigebied. Nederland kende tot voor kort eigenlijk alleen maar bossen op de allerarmste gronden (Veluwe, Drenthe). De rijkere gronden waren in de eerste plaats

voor de landbouw. Voorbeelden van wat ouder bos op o.a. klei zijn er niet of nauwelijks, maar gelukkig is een en ander wel in ontwikkeling en dat dan zeer interessante bossen kunnen ontstaan, wordt de laatste jaren wel duidelijk aan de voorbeelden in Flevoland. Zware bomen, een rijke ondergroei (zelfs orchideeën), fraaie bosbeelden en recreatieve aantrekkelijkheid leveren een goede basis voor de toekomst. De nu vaak (onterecht) verguisde populier zal daarbij langzamerhand plaats maken voor meer duurzame boomsoorten als eik, beuk, esdoorn en es. In Noord-Groningen zijn voorbeelden van dit soort bossen op klei te vinden nabij de dorpen. Deze nog jonge bossen die vrijwel allemaal in ruitverkavelingsverband aangelegd zijn, ontwikkelen zich heel aardig en beloven veel goeds voor de toekomst. Het zijn echter allemaal bossen met een multifunctionele doelstelling met vooral aandacht voor het recreatieve aspect. Bos bestaande uit eik, es of beuk met een 100% productiedoelstelling komt hier op de klei echter niet voor en datzelfde geldt voor puur natuurbos. En toch zou dit soort beplanting het hier uitstekend

doen gezien de ervaringen met alle oorspronkelijk aanwezige en nu helaas verdwenen beplantingen van eik, beuk en linde nabij de vele Groninger borgen. Het verdient daarom aanbeveling eens te onderzoeken of er juist in de kleigebieden geen mogelijkheden zijn voor de aanleg van bos, zodanig dat bovendien een positieve bijdrage geleverd wordt aan natuur en landschap.

Daarbij zou gedacht kunnen worden aan bebouwingsconcentraties, nabij borgterreinen, langs het Damsterdiep of het Eemskanaal of op de overgang van het eiland van Winschoten naar het kleigebied. Op veel landschappelijke problemen zal dit niet stuiten. Moeilijker zal het worden als het gaat om voorstellen voor de aanleg van bos langs het Reitdiep, langs maren, of midden in het Oidambt. Ook al zou die beplanting een 100% natuurdoelstelling krijgen bijvoorbeeld t.b.v. otters, en een gedeelte van de NBP-plannen voor Reitdiep en de verbinding Schildmeer - Nieuweschans zou daarmee gerealiseerd kunnen worden, dan nog zal menig een even moeten slikken.

Dat een landschap door bosaanleg verandert, is bekend, doch dat

een totaal nieuwe toevoeging als kristallisatiepunt voor ongekend natuurlijke ontwikkelingen kan dienen, zou als een uitdaging opgepakt kunnen worden. (Wie had ooit kunnen denken dat de Oostvaardersplassen zich zo zouden ontwikkelen?) Voor nieuw te ontwikkelen natuurwaarden mogen aanwezige landschapswaarden daarbij dan best ingeruild worden.

C. Project 34, landgoederen en buitenplaatsen

In deze projectbeschrijving wordt o.a. aandacht gevraagd voor de mogelijkheden voor het stichten van nieuwe landgoederen op basis van de multifunctionele doelstelling. Echte landgoederen en buitenplaatsen, behalve de tot landgoedachtige situatie uitgegroeide borgen, kennen we in Groningen niet. De ervaring die we hier hebben, maar ook vooral elders in Nederland (duinrand, Vechtstreek, Achterhoek, Veluwezoom) leert wel dat juist deze landgoederen belangrijke kernen vormen van meer uitgebreide boscomplexen, natuurterreinen en landschappelijke structuren tot in een ruime omgeving. Door hun multifunctionele opzet, vormgeving en afwisseling zijn het dan ook de meest aantrekkelijke gebieden om bij te wonen, werken en te recreëren. Toch liggen ook in Groningen aangrijpingspunten om landgoedachtige situaties te laten ontstaan. De Hondsrug en Haren zijn daar al voorbeelden van, doch ook in het zuidelijk gedeelte van het Zuidelijk Westerkwartier, in Westerwolde (Ter Apel, Sellingen en Vlagtwedde) liggen mogelijkheden. Iets meer fantasie is nodig om je nieuwe landgoederen voor te stellen langs de kanalen in het Veenkoloniaal gebied of op het eiland van Winschoten, hoewel de uitbreiding met de lanenstructuur ten oosten van de Ennemaborg wel

tot de verbeelding moet spreken. Overigens kan in die omgeving ook aan een combinatie met wonen, bos, water en recreatie gedacht worden (zie het in augustus 1990 door Gedeputeerde Beukema gepresenteerde plan). En waarom zou het voorstel uit het project "Nederland nu als ontwerp" (1988) om aan de oostzijde van de Hunze een nieuwe landgoedzone aan te leggen niet gerealiseerd kunnen worden? Voor al deze plannen geldt: je moet het zien en durven aan te pakken.

D. Project X, langs de Veenkoloniale wijken

De Veenkoloniën komen er in het Natuurbeleidsplan wat bekaaid af. Toch liggen ook hier mogelijkheden. Te denken valt dan aan meer verbindingen tussen de Hondsrug en Westerwolde of tussen de Westerwoldse beeksystemen onderling. Men zou dan gebruik kunnen maken van de in dit gebied in overvloed aanwezige wijken en kanalen. Door middel van het opschonen van wijken, het aanpassen van de oeverzones, het aanbrengen van een struikachtige beplanting langs de wijken en akkerrandbeheer zou een aantal routes uitgezet kunnen worden waarlangs plant en dier zich dan kunnen verplaatsen. Dit zou een welkome start betekenen voor een ontwikkeling waar op dit moment nog nauwelijks aanknopingspunten voor aanwezig zijn. Eén stap verder is het aanbrengen van productiebeplanting langs de natuurvriendelijk ontwikkelde oevers. En dan begint het mes pas echt aan meerdere kanten te snijden. Luwte, winderosiebestrijding, houtproductie, landschappelijke en recreatieve aantrekkelijkheid, bescherming van bodem en grondwater. Pas dan pakken we de zaak integraal en multifunctioneel aan!

Project Midden-Groningen: Combinatie is meer dan de som der delen

Het project dat binnenkort concreet uitgewerkt gaat worden in het kader van het Natuurbeleidsplan, is "Midden-Groningen". De nadruk ligt hierbij op een natuurlijke ontwikkeling van weidevogelgebieden en plas-drassituaties. Dat wil echter niet zeggen dat bos en beplanting hier geen ondersteunende en structurende rol in zouden kunnen spelen. Integendeel, ook in het NBP-project Midden-Groningen liggen voldoende kansen voor nieuw bos.

- Bos in waterwingebieden en bovenstreams van kwetsbare natuurterreinen (Haren).
- Bos in grotere complexen om (toekomstige) recreatieve ontwikkelingen te ondersteunen (uitloopgebied Appingedam-Delfzijl en gebied ten Z.O. van de stad Groningen).
- Bos om in of bij te wonen (landgoedstructuren, kwaliteitslocatie Appingedam-Ekenstein).
- Bos in de vorm van struweel t.b.v. het otterwegennet.
- Bos als buffer van de lager gelegen natuurterreinen (hogere gronden Woldstreek).

Kortom:

Aangrijpingspunten zijn voldoende voorhanden. Het gaat er nu om een en ander uit te werken in een integraal plan waarbij de afzonderlijke voorstellen elkaar kunnen ondersteunen en versterken, want ook hier geldt dat de combinatie meer is dan de som der delen.

Tot slot

Alles verandert, nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen staan voor de deur en het landschap is daarvoor voortdurend in beweging. Bos kan en móet hier een rol in spelen, ook in Groningen.